

РЕЛЕВАНТНОСТ ВАЗДУХОПЛОВНЕ МОЋИ У 21. ВЕКУ

Божидар М. Цмиљановић*
Војска Србије, Команда РВ и ПВО
Славиша И. Влачић**

Универзитет одбране у Београду, Војна академија

Ваздухопловна моћ као средство за остваривање војних и политичких циљева мењала је своју физиономију и појавне облике кроз више од једног века постојања. Значај ваздухопловне моћи и даље расте, посебно у стратегијама и доктринама великих сила. Промена схватања и односа према месту и улози ваздухопловне моћи уочава се увидом у еволуцију теорије ваздухопловне моћи и у идентификовању суштински важних и трајних особина које карактеришу ваздухопловну моћ, а чине је другачијом од других облика војне моћи. Сукоби у 21. веку, преваходно они ниског интензитета, донели су нова искуства која су указала на то да традиционалне теорије ваздухопловне моћи не могу бити одлучујуће као што је то замишљено. С обзиром на то да су данашњи оружани сукоби само једна од етапа у еволуцији рата, у раду је дат осврт на релевантност постојећих теорија ваздухопловне моћи и саме ваздухопловне моћи, као и виђење потенцијалног места и улоге ваздухопловних снага у будућим сукобима 21. века, пре свега са становишта водећих ваздухопловних снага, као актера тих хипотетичких сукоба.

Кључне речи: *ваздухопловне снаге, ваздухопловна моћ, теорија ваздухопловне моћи*

Увод

У већини савремених стратегијских докумената из области националне безбедности и одбране ваздухопловним снагама додељена је одговорност контроле и заштите ваздушног простора, у складу са јасно дефинисаним циљевима њиховог ангажовања. Специфичност ваздухопловних снага огледа се у способности обезбеђења ваздухопловне моћи у доњим и горњим слојевима атмосфере (космосу). Резултати радова теоретичара ваздухопловне моћи, који су проучавали еволуцију ваздухопловних снага и свеобухватно сагледавали њихов развој и начин употребе, упућују на закључак да су припадници ваздухопловних снага знатно више усмерени на прак-

* bozidar.cmiljanovic@vs.rs

** slavisa.vlacic@va.mod.gov.rs

тичну примену ваздухопловне моћи у операцијама, него на развој теорије. Овакав приступ не доводи нужно до жељених ефеката, јер је, поред оперативних искустава, неопходно и разумевање теорије ваздухопловне моћи. У том смислу, неопходно је подизање нивоа разумевања савремене ваздухопловне моћи, посебно кроз аспекте перципирања њених могућности и ограничења.

Ваздухопловна моћ обухвата целокупну употребу војних ваздухопловних снага као средства националне моћи и безбедносних интереса. Предмет овог рада је сагледавање ове моћи као области истраживања у међународним студијама безбедности. Рад се бави еволуцијом војних ваздухопловних снага и класичне теорије њихове употребе, стратегијском употребом ваздухопловних снага као средства принуде, правним и моралним аспектима везаним за ваздушне кампање, као и односом између ваздухопловне моћи, са једне стране, те осталих појавних облика војне моћи, тежишно копнене војне моћи, са друге стране.

Фокус истраживања усмерен је на тренутне ваздухопловне теорије, односно доктрине, примену традиционалних теорија ваздухопловне моћи и стратегија у про- теклим сукобима, као и на развој стратегије ваздушне кампање са краја 20. века. Изнето је виђење правца развоја теорије ваздухопловне моћи (доктрине), засноване на ефектима. Историја (еволуција) развоја ваздухопловне моћи посматрана је упоредо са развојем теорија и доктрина, док се њена улога и место у системима безбедности разматра уопштено.

Ваздухопловна моћ

Као полазна основа у проучавању ваздухопловне моћи прихваћено је појмовно одређење по којем је ваздухопловна моћ: „Способност пројекције војне моћи или утицаја кроз контролу и експлоатацију ваздушног простора, свемира и сајбер свемира ради достизања стратегијских, оперативних и тактичких циљева”.¹

Развој ваздухопловне моћи започет је пре једног века, са минорним експериментима копнене војске и морнарице по питању употребе авиона као ратног оруђа. У кратком периоду, нарочито крајем Првог светског рата, ваздухопловне снаге постају саставни део модерног концепта ратовања. Значај ваздухопловне моћи расте константном прогресијом, посебно током последњих деценија. Њена употреба и ефекти су све важнији предмет научних студија о међународној безбедности.

Евидентно је, међутим, да су идеје о ваздухопловној моћи ишле испред доступних технологија које су биле потребне да их материјализују. Питање које се поставља јесте да ли и почетком 21. века свет поседује могућности којима се могу надокнадити недостаци у предвиђањима зачетника теорије ваздухопловне моћи. Ипак, по питању примене ваздухопловне моћи у свемиру истина је управо супротна: технологија је много испред доктрине и концепата у вези с њеном применом. Постоје индикације да ова ситуација почиње да се мења, што указује на потребу потпунијег преиспитавања питања да ли су ваздух и свемир једно те исто или су заиста два одвојена концептуално-доктринарна сегмента.²

¹ Volume 1 Basic Doctrine, Curtis E. Lemay Center, 2015.

² Кључна питања, као што су командовање, зона противваздухопловне одбране, заједничко коришћење стратегијског авиона танкера, концепти ангажовања хеликоптера, ефикасност ваздухопловних снага

Највећи утицај на савремено схватање ваздухопловне моћи имала су дешавања из 1991. године, када су западне земље, предвођене Сједињеним Државама, током Првог заливског рата пројектовале ваздухопловну моћ на глобалном нивоу. У сукобима који су уследили демонстрирана је одрживост употребе ваздухопловне моћи на претежно одлучујући начин у свим сукобима и ратовима из тог периода. Начин комбинације мобилности, прецизности, стелт (stealth) карактеристика,³ размене података у реалном времену путем веза – података (Data links), прикупљања и дистрибуције обавештајних података, анализе и избора објеката дејства, командовања, телекомуникација и информатике имале су велики утицај и на војне теоретичаре источне полусфере. Од тог момента и они прихватају мишљење које влада на Западу да је ваздухопловна моћ постала доминантан фактор у модерном рату.

Промена схватања и односа према месту и улози ваздухопловне моћи, посебно је, у последњој деценији, утицала на руско државно и војно руководство, доносећи нове изазове. Два изазова су доминантна: први, неопходност да Русија модернизује своје ваздухопловне снаге по западном моделу у оквирима ограничења своје привреде, и, други, још важнији, помирење војне реалности са политичком идеологијом.

Потребно је да се истакне да је донедавно већина теоретичара ваздухопловне моћи широм света имала тенденцију да изједначава стратегијско бомбардовање са стратегијском ваздухопловном моћи. Сходно томе, разлике између теоретичара огледале су се, углавном, у разликама везаним за фокус при дефинисању објеката дејства који су најприкладнији за постизање одређеног стратегијског циља. Иако је „Берлински ваздушни мост“, успостављен у периоду 1948–1949. године, показао да стратегијска ваздухопловна моћ може да се испољи без испаљеног метка, већина ваздухопловних команданата фокусира се на употребу ваздухопловних снага која је била базирана на „ватри и челику“. Током последње деценије 20. века то се променило, делом због смањења тензија између суперсила, делом због повећања могућности употребе ваздухопловних и свемирских платформи на различите и тајне начине, а делом и због појачане осетљивости употребе силе, која наглашава мањи губитак живота и мању колатералну штету.

Еволуција теорије ваздухопловне моћи

Иако је већина војсковођа и војних теоретичара у почетку одбацивала идеје о развоју авиона, остајући привржена традиционалним средствима и методама ратовања, други су брзо схватили потенцијал авиона као новог средства ратне технике за употребу у ваздушном простору и из ваздушног простора. Један од најистакнутијих ваздухопловних теоретичара био је Ђулио Дует (Giulio Douhet). Он је био

базираних на копну у односу на ваздухопловне снаге базирани на мору, настајање области информатичког ратовања, организациона структура за ангажовање у космосу, као и низ других питања морају да се нагласе и да се на њих дефинишу одговори. Разматрање и дефинисање одговора на претходна питања мора да се изврши у мирnodпским условима, јер је по настанку кризе сувише касно да се започињу промишљања на бази основних теоретских поставки.

³ „Stealth“ карактеристика подразумева смањен радарски одраз, што значи да радарско-аквизицијски системи имају мању могућност детектовања.

међу првима који су озбиљно и систематски писали о ваздухопловном „оружју” и ефектима које оно може да има на ратовање. Његове основне претпоставке да ће ваздушни простор постати кључно поприште сукоба, да држава која контролише ваздушни простор поседује контролу над копном, да ће авион, на основу своје способности употребе у трећој димензији простора, преносити рат на било коју локацију на планети и да ће психолошки ефекти бомбардовања из ваздушног простора бити огромни – показале су се као тачне.

Један од мислилаца из периода почетка развоја авијације, који је имао велики утицај на еволуцију војног ваздухопловства, био је и Британац Хју Тренчард (Hugh Trenchard). Признат као отац британског Краљевског ваздухопловства (Royal Air Force-RAF), Тренчард је, у односу на свог италијанског колегу, био практичнији и мање склон да преувеличава могућности ваздухопловног „оружја”. Као командант британских ваздухопловних снага у миру и рату био је одговоран не само за преношење визије коришћења и будућности овог „оружја”, већ и за обављање задатака организовања, опремања, обуке и предвођења борбене организације. Иако то није био на почетку, Тренчард је убрзо постао страствени заговорник стратегијске ваздухопловне моћи. Конкретно, био је убеђен да ће бомбардовања из ваздушног простора по објектима индустријске инфраструктуре државе имати разарајући и одлучујући психолошки ефекат на морал цивилног становништва. Његово инсистирање на моралу често је погрешно схваћено као подршка бомбардовању цивилног становништва.

Били Мичел⁴ (Billy Mitchell), са друге стране, доминирао је америчким ваздухопловним снагама у годинама њиховог раног развоја. Као и у случају његовог британског колеге, тај утицај није био заснован искључиво на командној дужности већ и способности да се преноси визија ваздухопловне моћи на потчињене старешине.

Александер Северски (Alexander P. de Seversky), писац и говорник, остварио је огроман утицај на америчку јавност, ефикасно популаришући и пропагирајући ваздухопловне моћи. Објавио је три књиге, од којих је најпознатија „Ваздухопловном моћи до победе” („Victory through Air Power”).⁵

Изрази „ваздухопловном моћи до победе” и „ваздухопловном моћи до мира” одомаћили су се у САД током 40-их и 50-их година 20. века. Премда Северски није био творац идеја о глобалној ваздухопловној моћи и њеној доминацији над копним снагама, у великој мери је заслужан за ширење ових идеја у јавност.

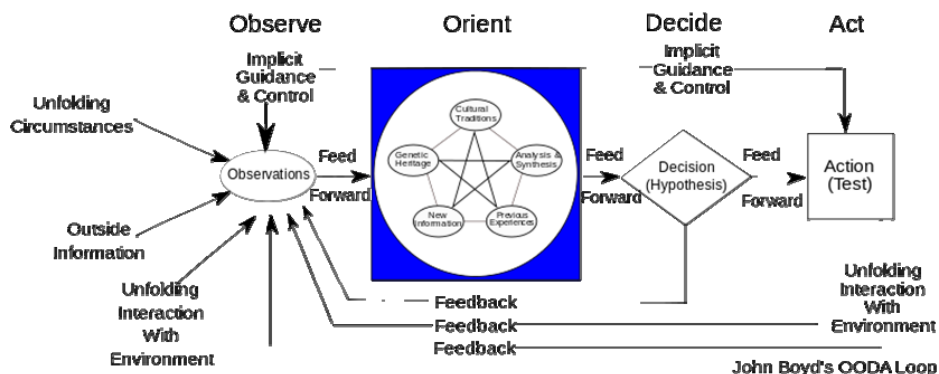
Током 50-их и 60-их година 20. века доминира нови начин стратегијског размишљања. Поједини теоретичари тврдили су да је ова доминација донела негативне ставове, јер су размишљања о конвенционалном рату, поготово конвенционалном сукобу у ваздушном простору и из ваздушног простора атрофирала.⁶

⁴ Били Мичел (Billy Mitchell) објавио је пет књига, десетине чланака, као и мноштво новинских кolumни из области теорије ваздухопловне моћи. Сви његови списи налазе се у библиотеци Ваздухопловног корпуса Сједињених Америчких Држава (US Army Air Corps).

⁵ Слободан превод аутора.

⁶ Теоретичари пилоти, као што је Дует, тврдили су да ће рат, иако неизбежан и тоталан, бити „милосрдно” кратак и одлучан, пре свега због ваздухопловне моћи. Нуклеарни теоретичари понудили су позитивнију визију будућности, предвиђајући да би велики рат био толико страشان и тако „незамислив” да се више никада неће догодити. Нажалост, погрешили су у процени.

У америчко ваздухопловство новине доноси Џон Бојд (John Boyd) који је кроз своје професионално ангажовање у Fighter Weapons School развио оно што је назвао „брзи краткотрајни маневри”, концепт који је еволуирао у његов чувени OODA Loop⁷ (слика 1).

Слика 1 – Бојдова петља⁸

Битка је дефинисана као континуирани циклус посматрања, оријентације, одлучивања и поступања. Још важније, Бојд је претпоставио да је концепт OODA Loop, поред тактичког, успешно примењив и на стратегијском нивоу. Државе које могу да планирају, одлучују и изводе војне операције брже од њихових непријатеља доводе непријатеља у стање дезоријентације и конфузије, тако да победа постаје неминовност. Истовремено, фокусиран на примат фазе „оријентације” у његовој петљи, Бојд тврди да модерни рат захтева широко, интердисциплинарно размишљање које може у континуитету издвајати идеје и предлоге из различитих извора, а затим уградити њихову реконструкцију у нове и оригиналне планове. Ова теорија и њена импликација на брзи паралишући метод ратовања била је посебно погодна за примену у разматрањима употребе ваздухопловне моћи.

Сер Џон Слезор (Sir John Cotesworth Slessor) био је један од најутицајнијих pilota и ваздухопловних теоретичара Велике Британије. Играо је значајну улогу у изградњи партнерства англо-америчких ваздухопловних снага у Другом светском рату. Координатор је савезничке стратегије у употребе ваздухопловних снага 1940–41. године и помогао је у стварању англо-америчких јединица бомбардерске авијације 1942. године. Англо-амерички приступ процесу оперативног планирања настао је под искључивим утицајем Џона Слезора, који је отворио пут за виши ниво сарадње и здружено деловање, које војне снаге ове две велике државе никада раније нису предузеле.

⁷ Техника доношења одлуке о дејству pilota борбеног авиона у ловачкој намени – **Observe Orient Decide Act**.

⁸ <https://en.wikipedia.org/wiki/File:OODA.Boyd.svg>, датум последњег приступа 01.12.2015. године.

⁹ Маршал Краљевског ратног ваздухопловства (RAF) Sir John Cotesworth (Jack) Slessor (3. јун 1897 – 12. јул 1979) био је pilot у Краљевском ваздухопловном корпусу током Првог светског рата. На дужности команданта RAF-а налазио се од 1950. до 1952. године. Био је страствени заговорник стратешког бомбардовања и нуклеарног одвраћања. Објавио је неколико књига, укључујући и аутобиографију. Извор: Phillip Meilinger: Air Power and Armies, Sir John Cotesworth Slessor, 2009.

Значајан теоретичар био је и амерички пуковник пилот Џон Ворден (John A. Warden III), који је 1986. године, на америчком Националном универзитету за одбрану, започео са преиспитивањем теорије ваздухопловне моћи. Написао је необичну и контроверзну тезу под називом „Ваздушна кампања: Планирање борбе”.¹⁰ Ворден је својим разматрањима проширио теорију ваздухопловне моћи, коју карактерише визуализација друштва као низ концентричних прстенова. На одређени начин, Ворден је реаговао на тенденције које је уочио везано за развој ваздухопловства након Вијетнамског рата, а које се односе на „повећање нагласка на тактичке ваздухопловне операције”.¹¹

Упркос великим и релативно честим променама својстава ваздухопловне моћи, много пажње посвећено је идентификовању суштински важних и трајних особина које карактеришу ваздухопловну моћ, а чине је другачијом од других облика војне моћи. Измештањем ван уобичајеног набрајања основних атрибута као што је „брзина”, неколико карактеристика ваздухопловне моћи издваја се из сета који су дефинисали теоретичари из периода почетка развоја ваздухопловне моћи. Ове карактеристике задржавају карактер фундаменталности и данас, уз пројекцију могућих облика испољавања у будућности. Две карактеристике се посебно истичу: прва је способност ваздухопловне моћи да „заобиђе” непријатељеву копнену војску, морнарицу и терен (који омета или спречава кретање копнених или поморских снага), а друга да метеоролошке прилике и ноћни услови представљају „терен” у атмосфери, који ограничава ваздухопловну моћ и данас, иако су његове границе еродирале током година.

Еволуција ваздухопловне моћи

Ваздухопловна моћ се појавила као важан елемент војне моћи практично од настанка авијације. Њен развој убрзао је Први светски рат. Еволуција ваздухопловне моћи настављена је брзим темпом у наредних сто година уз заснованост на иновацијама у широком распону наука и технологија које су у том периоду настајале, развијале се и доживљавале процват (укључујући аеродинамику, металургију, термодинамику; радио и ракетну технологију и електронику). Такође, значајан утицај на темпо еволуције ваздухопловне моћи имали су безбедносни разлози великих сила, односно повећана учесталост и интензитет, као и промењена природа изазова, ризика и претњи безбедности.

Баш као што је копнени рат доживео промене које су измениле његову природу и динамику са порастом масовних војски и применом механизованих средстава, ваздухопловна моћ је доживела низ брзих промена које отежавају напоре да се генерализују њена природа и ефекти на модерно ратовање и међународну безбедност. Развој теорије ваздухопловне моћи настављен је упоредо са препознатљивим обртом због којег су, за разлику од Клаузевица (Clausewitz), Жоминија (Jomini), Махана (Mahan) или Корбета (Corbett) најистакнутији класични теоретичари ваздухопловне моћи настојали да несразмерно усредсреде своју пажњу на употребу и импликације способности које тек треба да буду достигнуте (пројекција ваздухопловне моћи у будућности) у односу на оне способности које су већ постојале (тактика, оператика).

¹⁰ Warden, John A. III, *The Air Campaign: Planning for Combat*, Washington, D.C.: National Defense University Press, 1988.

¹¹ Исто.

Већина интелектуалних лидера који су оставили значајан утицај на данашњи изглед и форму ваздухопловне моћи, укључујући Дуета, Мичела, Тренчарда и Слезора, своје теорије развили су у међуратним годинама, када је ваздухопловна моћ још увек била у фази настајања.

У схватању физиономије савремених сукоба прихваћена је чињеница да последице губитка супериорности у ваздушном простору могу да буду катастрофалне. У периоду пре Другог светског рата теоретичари су у извесној мери предвидели поједина дешавања. Међутим, нека од њихових најпознатијих предвиђања остала су неостварена.

Кампање стратегијског бомбардовања у Другом светском рату нису успеле да произведу жељену врсту пројектованих брзих и одлучујућих резултата. Супротно Дуетовим предвиђањима, становништво изложено терору бомбардовања није успело против својих влада са захтевом за капитулацију, како би се зауставило уништење градова и живота. Британска, немачка и јапанска економија показале су еластичност и отпорност на нападе из ваздушног простора.

Крај Другог светског рата означио је почетак нуклеарне револуције. Ваздухопловне снаге биле су у средишту овог развоја. Али, као што су ваздухопловне снаге прихватиле нуклеарну мисију од великих сила, тако су и друге технолошке иновације, укључујући млазни мотор, електронско ратовање и вођене ракете измениле стратегију ратовања у ваздушном простору и из њега.

Ваздухопловна моћ постајала је све ефикаснија и са мањим бројем авиона могао је да се оствари већи ефекат и то на већој површини. За разлику од претходних ратова у којима су употребљаване стотине авиона у кампањама бомбардовања, ваздушни напади против, на пример Северног Вијетнама реализовани су са десетак јуришних авиона. То је означило крај употребе великих формација тешких бомбардера за конвенционално стратегијско бомбардовање и почетак примене борбених авиона за задатке бомбардовања оперативног и стратегијског значаја.

Ваздухопловна мобилност је трансформисана увођењем транспортних авиона на млазни погон, чиме је омогућен ефикасан прекоокеански ваздушни транспорт, као и са применом хеликоптера за тактички транспорт. Током последњих 40 година 20. века на развојне трендове знатно су утицали развој прецизно вођене муниције (Precision-Guided Munitions (PGMs)) ваздух-земља, развој авиона на бази „стелт“ технологија и нових сензора, те система за командовање у ваздухопловним операцијама, који су постали централни део ваздухопловних кампања у Ираку, СРЈ, Авганистану и Сирији.¹²

¹² Види Lambeth B.S. *The transformation of American Air Power*. Ithaca: Cornell University Press, 2000, доступно на <https://books.google.rs/books?id=V9nsypAwGGYC&pg=PA191&lpg=PA191&dq=Lambeth+B.S.+The+transformation+of+American+Air+Power+Ithaca&source=bl&ots=93KzPZ5iTW&sig=n1FK3zzuS65dr-CDT4d4voymX5-c&hl=sr&sa=X&ved=0ahUKEwJg8CdsXJAhUJWxQKHRhOBi4Q6AEIKTAC#v=onepage&q=Lambeth%20B.S.%20The%20transformation%20of%20American%20Air%20Power%20Ithaca&f=false>, датум последњег приступа 27.11.2015. године; *Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom*. Santa Monica: RAND, 2005, доступно на http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2006/RAND_MG166-1.pdf, датум задњег приступа 22.11.2015.; Davis R.G. *On Target: Organizing and Executing the Strategic Air Campaign against Iraq*. Air Force History and Museums Program, 2002, доступно на <http://www.afhso.af.mil/shared/media/document/AFD-100928-035.pdf>, датум задњег приступа 24.11.2015.; Putney D.T. *Airpower Advantage: Planning the Gulf War Air Campaign 1989-1991*. Washington: Air Force History and Museums Program, 2004, доступно на http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/afhstory/airpwr_advant.pdf, датум задњег приступа 24.11.2015.

Иако је прецизно вођена муниција (PGMs) позната по својој ефикасности у нападима на објекте дејства у уређеним урбаним областима, као што су Багдад или Београд, те против непокретних војних инсталација, њихов највећи ефекат требало је да буде у повећању способности авиона да дејствују по размештеним војним снагама, без обзира на то да ли су оне утврђене, стационарне или су у покрету, укључујући и дејства ноћу и у сложеним метеоролошким условима. Предуслов за остваривање овог ефекта била је способност откривања и идентификовања непријатељских снага и јасна разграниченост од цивилног становништва. Овакав приступ из основе мења однос копнене и ваздухопловне компоненте, стварајући могућности за истинску интеграцију ваздухопловних и копнених снага на основу стратегије „чекић и наковањ”,¹³ укључујући и случајеве који подразумевају ангажовање релативно малих копнених снага.

Развој ваздухопловне моћи много је утицао на међународну политику, играјући велику улогу у успостављању САД као доминантне војне силе након завршетка периода хладног рата. Сједињене Државе су водећа светска ваздухопловна моћ, а њена надмоћност на крају 20. века била је у многим аспектима већа него икада, поред осталог и због двадесетогодишњег опадања руске ваздухопловне моћи и недостатка значајних инвестиција у ваздухопловне технологије.

Међутим, познато је да у међународним односима развој једне нације истовремено представља безбедносну дилему – претњу за друге нације које теже да се додатно развију и врате стање у равнотежу. Због тога безбедносну дилему или аспирацију за још већим повећањем доминације америчке ваздухопловне моћи представља развој ваздухопловних снага Руске Федерације, Кине, Индије и других растућих војних сила, као и развој напредног наоружања земља-ваздух и антистелт сензора. Такође, изазов за тренутне способности америчке ваздухопловне моћи представљају софистицирани балистички и крстарећи пројектили који могу да угрозе њихове ваздухопловне базе и носаче авиона. Не задуго, захваљујући достизању способности развоја савремених технологија, модерне инкарнације наоружања којима су опремљене ваздухопловне снаге (технолошка унапређења расположивих ваздухопловних убојних средстава) донеће способност угрожавања безбедности ваздухопловних база и капиталних пловних објеката као што су носачи авиона.

Поред војних, ваздухопловна моћ поседује и невојна обележја, од којих два, која се манифестују кроз употребу савремених ваздухоплова, заслужују посебну пажњу. Прво, ваздухопловна моћ је постала атрактиван „политички алат” за државна руководства, пре свега великих држава, као „инструмент избора” за исказивање спремности и одлучности примене и војне силе у реализацији својих намера, било да се ради о интересима одбрамбеног или експедиционог карактера. Друга карактеристика, која је често непримећена, може да има суптилне али далекосежне последице, како у политици, тако и у академским разматрањима. Односи се на индиректне или одложене ефекте везане за постојање „виртуелне” природе ваздухопловне

¹³ Види Johnson D.E. Learning Large Lessons: The Evolving Roles of Ground Power and Air Power in the Post-Cold War Era, Santa Monica: RAND, 2006, доступно на http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2007/RAND_MG405.1.pdf, датум последњег приступа 22. 11. 2015.

моћи која се може испољити далеко од позиције њеног физичког испољавања. „Виртуелна” природа ваздухопловне моћи резултат је ограничених могућности посредних контаката неваздухопловног особља са њом, чиме се њене могућности могу потценити или преценити у зависности од перцепције процењивача и расположивости стварних –релевантних података о способностима ваздухоплова и ваздухопловних убојних средстава. Због тога се ваздухопловна моћ може перципирати као имагинарна стварност. За разлику од ситуације када је представницима медија често омогућен боравак у јединицама копнене војске, као и на бродовима поморских снага, ретко им се пружа могућност да се нађу у кабинама борбених авиона или просторијама ваздухопловних оперативних центара.

Такође, ретко се даје реалан приказ употребе савремених авиона у филмовима или у прилозима на телевизији. Сви ови фактори доприносе утиску о значају ваздухопловне моћи код свих лидера у сукобу, као и код шире популације, при чему се често знатно прецењују или потцењују њене способности.

Релевантност теорије ваздухопловне моћи у модерним сукобима

„Важно је размишљати да избор објекта дејства није, или бар не би требало да буде, основ за ваздухопловну стратегију, већ радије завршни корак у њеном развоју.”¹⁴

Од свих дебата о теорији и примени ваздухопловне моћи, најзначајније су оне које се односе на начин најефикасније употребе ваздухопловних снага ради принуде непријатеља да се понаша у складу са захтевима државе која је примењује. Најважнији класични теоретичари ваздухопловне моћи сложили су се да је стратегијско бомбардовање било најбољи одговор. Међутим, то није једини начин на који ваздухопловне снаге могу да се користе за постизање принуде над непријатељем.¹⁵

Насупрот томе, стратегијски напад понекад се користи у сукобима у којима је отворено уништење непријатеља заиста циљ, као што су војне интервенције у Авганистану 2001. године и у Ираку 2003. године. Дует се залагао за нападе на насељена

¹⁴ Pape Robert: *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War*. Ithaca: Cornell University Press, 1996, доступно на <http://ethliterary.com/pdf/761594/by-ethliterary-com/download.html>, датум задњег приступа 22.11.2015. године. Процес израде одлуке на стратегијском нивоу обично почиње избором циљева које треба остварити (и оних које треба избегавати), затим идентификацијом или дизајнирањем механизма принуде и дефинисањем последично-узрочног следа догађаја који треба да доведу до жељеног исхода. Заузврат, овакав приступ треба да омогући избор објекта дејства, на основу очекивања како се механизам принуде може најбоље покренути.

¹⁵ „Као што је и сам рат, тако је и стратегијско бомбардовање обично присила, то јест, обично у сарадњи са другим облицима дејства, и тежи да изазове реакцију непријатеља да сарађује или да га одврати од намере, радије него да једноставно уништи његову способност да се одупре или лоше понаша.” (Видети есеј на тему Schelling Arms and Influence, доступно на <http://www.classicsofstrategy.com/Schelling-Arms-and-Influence-Essay.pdf>, датум задњег приступа 22. 11. 2015. године). Уколико принуда не успе, приступа се уништењу. На тај начин се већина сукоба заврши пре него што је губитничка страна потпуно лишена своје способности да се бори. Још увек се стратегијски напади и ваздухопловни напади присиле не подударају у потпуности, јер и остали облици ваздухопловне моћи, као што су извиђање, транспорт ваздушним путем и блиска ваздухопловна подршка копнених снага могу да допринесу у креирању промене противничког понашања.

места, а затим су теоретичари Air Corps Tactical School између два светска рата промовисали бомбардовање индустријских и инфраструктурних објекта. Џон Слезор је пропагирао нападе на копнену војску, док је Џон Ворден, каснији стратег Заливског рата, фаворизовао дејство на државно и војно руководство.

Битно је нагласити да реализација оваквих стратегија ствара значајну штету за државу која је нападнута. Природа штете зависи од стратегије: многе кампање принуде биле су усмерене на изазивање патње код цивилног становништва. Међутим, полуга казнене принуде може бити штета или опасност да буде уништено све што је вредно за доносиоца одлука нападнуте државе или оно што има везе са тим вредностима. Насупрот томе, „стратегije порицања” ближе су Клаузевицовим схватањима. Засноване су на приступу да се непријатељ присили тиме што се убеди да отпор не само да би био узалудан већ и болан, да изазива непријатеља да предвиди пораз и да га одмах прихвати као једину алтернативу, јер каснији услови могу бити још гори.

Као закључак намеће се чињеница да је пресудан утицај стратегијског бомбардовања мање важан од тога да ли ће одређене врсте стратегија успети или не, посебно када се има у виду да авиони и наоружање који се данас користе за стратегијске нападе у многим аспектима нису фундаментално различити од оних који су потребни за друге врсте ваздухопловних кампања.

У блиској вези са психолошким ефектима напада из ваздушног простора су политичке последице, које заузимају централно место у многим теоријама принуде. Оне су нарочито истакнуте, а често и проблематичне у неколико врста стратегија кажњавања, као што су стратегије усмерене на покретање народних устанака или војних удара против непријатељевих влада. То је био основни недостатак Дуетове теорије, који је предвидео да ће становници подвргнути бомбардовању устати против својих влада и тражити мир по сваку цену.

Стратегијско бомбардовање није постигло пројектоване психолошке ефекте у сукобима 21. века, не као последица недовољне примене моћи, него због тога што је бомбардовано становништво на нападе реаговало повећањем осећања националног поноса и пркоса према нападачима, а не према својим лидерима.¹⁶

Релевантност ваздухопловне теорије и будућност ваздухопловних стратегија за ангажовање ваздухопловне моћи у сукобима ниског интензитета

У овом раду није вршена компаративна анализа теорија ваздухопловне моћи или ваздухопловних доктрина водећих ваздухопловних сила које би у наредним декадама могле да буду војно супротстављене. Уместо тога, тежиште проучавања

¹⁶ Изазивање револта становништва и слабљење режима показало се ефикаснијим у случају употребе јаким унутрашњих непријатеља, али је приметно да се након Првог заливског рата побуне против владе Садама Хусеина нису појавиле у областима у којима је ударима из ваздушног простора нападнуто руководство и елементи унутрашње безбедности. С друге стране, тешко да би могао да се очекује успех, применом чак и великог притиска на владу да предузме радње за које јој недостаје капацитет, као у случају израелског напада на Либан 2006. године ради подстицања противљења Хезболаху.

било је на сукобима са државама у којима су на власти недемократски режими или потенцијални сукоби у којима ће НАТО, САД и њени савезници, нове политичко-војне коалиције, Руска Федерација или друге државе имати неупоредиву конвенционалну предност у ваздушном простору. Апсолутна потреба брзог стицања супериорности у ваздушном простору у уводним фазама сваког будућег сукоба није довођена у питање.

У предвиђању будућег војног учешћа и посебно примене ваздухопловне моћи, мо-же донекле да се проникне кроз одговор на питање: Које ваздухопловне стратегије је најбоље следити, не само за постизање стратегијских циљева, већ и да би се олакшало достизање жељеног крајњег стања, повезано са развојем демократије? Класични теоретичари ваздухопловне моћи предвидели су одлучну употребу ваздухопловне моћи кроз напад на стратегијске и оперативне центре моћи противника (COGs),¹⁷ доводећи његове копнене снаге у стање ирелевантности.

Да ли је ова огромна предност у ваздушном простору, фокусирана на стратегијске центре моћи, била одлучујућа као што су теоретичари предвидели? Може ли се ваздухопловна моћ користити ефикасно како би се диктаторски и недемократски режими присилили да се понашају у складу са прихваћеним међународним „сетом правила“? Недавни сукоби указују на то да традиционалне теорије ваздухопловне моћи и стратегије не могу бити одлучујуће као што је то замишљено. Будући сукоби за „преваспитавање народа и промену аутократских режима“¹⁸ мораће да укључе иновативна размишљања за постизање стратегијских циљева у сукобима, ради олакшавања начина и повећања ефикасности у достизању жељеног крајњег стања. Реалност супериорности ваздухопловне моћи захтева преиспитивање примењивости и ефикасности традиционалне теорије ваздухопловне моћи. Савремени начин употребе ваздухопловне моћи захтева још прецизнија дејства, у оквиру здружених снага и дејстава, уз наношење само неопходне – минималне штете, пре свега економским, индустријским и информационим системима, уз јасну пројекцију способности да се ниво штете може повећати до довођења система који су предмет напада до колапса, а самим тим и до колапса нападнуте државе.

Ђулио Дует, Хју Тренчард, Били Мичел и Џон Ворен су теоретичари ваздухопловне моћи који су дали основу за данашње доктрине употребе ваздухопловних снага кроз промовисање примарне улоге и ефикасности ваздухопловне моћи. Теоретичари из раног периода развоја ваздухопловне моћи (Ђулио Дует, Хју Тренчард, Били Мичел) били су фасцинирани потенцијалом ваздухопловне моћи и описали су потенцијал способности ваздухопловних снага много пре него што су те способности заиста постале стварност. Они су, такође, промовисали и били заговорници формирања ваздухопловних снага као самосталног вида оружаних снага. Сви наведени теоретичари креирали су своје теорије у периоду између два светска рата, те су страхоте Првог светског рата представљале основу за референце на којима су дефинисали методологију за остваривање победе у рату употребом ваздухопловних снага.

¹⁷ Centers of Gravity (COGs) – тежишта дејства.

¹⁸ Сваки политички систем који је успео да одржи свој идентитет изнад потребног нивоа, Хантингтон је у својој хипотези назвао „политички јаз“. Амерички геостратег Томас Барнет је у књизи *The Pentagon's New Map*, дефинисао државе са оваквим политичким системима као „Јаз“ (Gap) државе, док је државе са стабилним политичким и економским системима назвао „Језгро“ (Core).

Ове теорије углавном су засниване на утицају на вољу народа, путем директних напада из ваздушног простора или напада на руководство, економске и инфраструктурне центре моћи. Ворден је касније, пред крај хладног рата, написао своју расправу, која је прилагођена примени размишљања теоретичара из раног периода развоја ваздухопловне моћи на могућности и реалност употребе ваздухопловне моћи касних 80-их година 20. века. Дует, Тренчард и Мичел су своје теорије уоквирили у области међудржавних сукоба у тоталном рату.

Како и Ворден сматра да не може бити сукоба против недржавних актера и ограниченог рата, он је генерално уоквирио своју теорију „пет прстенова” у смислу сукоба државе наспрам државе.¹⁹ У суштини, сви теоретичари ваздухопловне моћи предвиђају сукоб државе против друге државе које имају сличне могућности (огледало – лик). Зато су, са ове временске дистанце, њихова размишљања ограничена или нису предвидела могућност да глобална суперсила употреби ваздухопловну моћ против непријатеља који има знатно слабије војне капацитете.

Како су теоретичари предвидели да ће ваздухопловна моћ бити пресудна у рату? „Ђулио Дует је тврдио да ће рани ваздушни напад на непријатељеве виталне центре донети победу...”²⁰ Тренчард је исто као и Дует веровао „да би се победа могла постићи бомбардовањем непријатељских виталних центара, чиме би се разбила његова воља за борбом.”²¹ Били Мичел је веровао да се „ваздухопловном моћи могу напасти витални центри непријатеља без неопходности претходног поражавања копнене војске и морнарице. Напади на такве виталне циљеве учинили би рат тако одлучним и брзим да ће укупна патња становништва бити мања него иначе.”²²

Сви наведени теоретичари веровали су у исту филозофију – примат ваздухопловне моћи и њен потенцијал да буде одлучујућа у рату, нападима на „виталне центре”, у односу на нападе на непријатељеве копнене снаге. Штавише, Џон Ворен и његова теорија „пет прстенова”, кроз залагање за анализу непријатеља као система, често злоупотребљава тежњу за постизањем одлучујућих ефеката као оправдање за „стратегију одсецања главе” и нападе на „лидерство/режим” (који се налазе у центру пет прстенова). У стварности, Воренова теза је да је „уметност планирања ваздушне кампање од виталног значаја и да се, када је супериорност у ваздуху осигурана, ваздухопловна моћ може користи било за подршку или као подржавана, а понекад може самостално функционисати у достизању одлучујућих ефеката.”¹³

Ова теорија повремено наилази на отпор поборника ваздухопловне моћи, који чврсто верују у ставове старијих теоретичара и у потенцијал ваздухопловне моћи искључиво као одлучујући фактор. Они сматрају да развој и употребу ваздухопловне моћи не треба усмеравати на секундарну улогу подржавања других видова оружаних снага, уколико се тиме удаљава и умањује способност примарног циља – одлучних стратегијских ваздушних операција.

¹⁹ David Mets, *The Air Campaign: John Warden and the Classic Airpower Theorists* (Maxwell AFB, AL: Air University Press, 1998), p.73.

²⁰ Исто, страна 12.

²¹ Исто, страна 22.

²² Исто., страна 34.

Укратко, теоретичари из почетног периода развоја ваздухопловне моћи сматрали су да се ратови могу добити утицајем на центре моћи непријатеља, дејством из ваздушног простора. Ворен заузима уравнотеженији приступ и верује да повезивање ефеката са средствима представља начин успешне употребе ваздухопловне моћи.

Да ли је ваздухопловна моћ икада испунила обећања неког од теоретичара? Да ли су ове теорије још увек релевантне у глобализованом свету 21. века? Данас је можда важније освојити „срца и умове“ непријатељеве популације, која може бити талац сопственог аутократског – недемократског режима, него разбити њихову вољу за борбом.

Такође, може се поставити питање: да ли су напади на стратегијске или оперативне центре моћи заиста учинили ирачке војне снаге неефикасним? Да ли је интервенција против Ирака валидација Дуетове, Тренчардове и Милерове теорије ваздухопловне моћи? Нејасно је, такође, да ли су директни напади из ваздушног простора на снаге ирачке копнене војске у Кувајту били укључени у овај „стратегички и оперативни центар моћи.“²³

Узимајући у обзир да ирачки председник Садам Хусеин никада није добровољно повукао своје снаге из Кувајта, стиче се утисак да су то били ваздушни напади на ирачке копнене снаге, а не напади усмерени против режима, економских и инфраструктурних објеката у Ираку. Да ли је ваздухопловна моћ заиста, самостално, била „одлучујућа“ у овом или другим недавним сукобима или је ваздухопловна моћ једноставно „чекић на наковњу копнених снага?“^{24 25}

Друга област деловања ваздухопловних снага представљала је фокусирање напада на лидерство, кључне производне и инфраструктурне објекте широм Ирака у покушају да се присили ирачко руководство да напусти Кувајт без борбене примене копнених снага, да убије Садама Хусеина или да подстакне државни удар унутар Ирака.^{26 27}

²³ У сваком случају, чињеница је да је командант операције здружених снага усмерио ваздухопловну компоненту да деградира снагу ирачких копнених снага на кувајтском ратишту (Kuwaiti Theater of Operations (KTO)) за 50% .

²⁴ David Mets, *The Air Campaign: John Warden and the Classic Airpower Theorists* (Maxwell AFB, AL: Air University Press, 1998), p.184.

²⁵ Према званичном ставу САД, „Пустињска олуја“ била је ограничен рат за протеривање ирачких снага из Кувајта и враћање легитимне кувајтске владе. Ирак није имао ефикасно ваздухопловство и мрежу система противваздухопловне одбране. Због тог или неког другог разлога ирачко ваздухопловство се није укључило у рат, па је коалиција добила надмоћ у ваздушном простору много брже него што је било предвиђено плановима. Након достизања супериорности ваздухопловне снаге су ангажоване у две области деловања. Наставиле су да директно нападају ирачке копнене снаге у Кувајту у оквиру припрема борбеног простора будуће копнене кампање.

²⁶ Ни напор да се Садам Хусеин директно нападне, ни индиректно утицање на промену режима кроз нападе по економским и инфраструктурним објектима нису били успешни. Садам Хусеин је, иако под настављеном опсадом од стране САД, остао на власти после „Пустињске олује“ све док операцијом „Ирачка слобода“ (Iraqi Freedom (OIF)) 2003. године није принудно свргнут са власти.

²⁷ Из перспективе житеља – пореских обвезника САД, ова држава данас троши значајне суме њихових долара на поправку економске и инфраструктурне штете причињене током ваздушних напада у Ираку у периоду 1991–2003.године. Поједини амерички аналитичари тврде да постоје докази који указују на то да удари против ирачке инфраструктуре можда нису били ни потребни за достизање ограничених циљева

Да ли су ови додатни ваздушни удари (осим оних који су се директно односили на одржавање супериорности у ваздушном простору и подршку другим тактичким елементима, као што су системи командовања) допринели остваривању стратегијских циљева и крајњег стања?

Одговори на постављено питање ће се у знатној мери (можда и дијаметрално) разликовати, зависно од тога да ли аналитичар припада поборницима копнене или ваздухопловне моћи.

И на почетку 21. века постоји могућност употребе ваздухопловних снага за дејство по значајним инфраструктурним објектима на територији непријатеља у сукобу, применом стратегије која веома подсећа на Дуетове и Мичелове теорије. С тим у вези, намећу се нова питања која би требало поставити о потенцијалној одлучујућој улози ваздухопловне моћи, на којој је заснована ова „нова“ теорија. шта се дешава ако снаге у зони операције нису „шокиране“ и са осећањем националног поноса настављају да се боре, као на пример јединице Војске Србије на Косову током 1999. године; како застрашити и довести у стање страховладе становништво и оружане снаге држава у ситуацији сличној условима у Авганистану, који готово да нема инфраструктуру, виталне командно-информационе системе и објекте командовања или индустријска постројења који би могли бити објекти напада; да ли би напади на оронулу инфраструктуру и назадну економију Северне Кореје представљали успешну стратегију за приморавање Ким Џонг Лија да се покори захтевима „демократске заједнице народа“; да ли би његов одговор био предвидљив; да ли би ти напади заиста паралисали копнене снаге Северне Кореје?

Овакав приступ савременим оружаним сукобима и употреби ваздухопловне моћи предмет су озбиљних анализа на глобалном нивоу, како државних института за стратегијска истраживања, тако и најпознатијих невладиних организација које се баве аналитиком и прогнозама у разним областима друштвеног живота, укључујући и област геополитике и савремене физиономије ратовања.

Једна од америчких организација за стратегијска истраживања, RAND,²⁸ одговара на ова питања и сажима стварне ефекте напада на режиме/лидере, користећи податке из недавних сукоба и упозорава: „У будућности је потребно са додатним опрезом узимати очекивања везано за ефекте који се могу остварити нападима из ваздушног протора на 'режим' државе против које се напад изводи. Једноставно речено, брз колапс режима или 'одсецање главе' генерално је мало вероватно због мноштва ограничења ефикасности таквих напада. Постизање оперативног изненађења је такође мало вероватно. Обавештајна заједница не може у довољној мери да лоцира позицију лидера државе против које се предузима операција, имајући у

„Пустињске олује“. Осим тога, напори за „одсецање главе“ нису дали резултат и укупан ефекат остварене принуде ваздушним нападима на режим Садама Хусеина од 1991. године до почетка „Ирачке слободе“ био је ограничен или безначајан. Теоретичари који су радили на разматрању стратегијских аспеката овог рата тврде да је копнена кампања заправо почела пре ваздушне кампање. Када су копнене снаге кренуле убрзано ка Багдаду, стратегија „чекића и наковња“ поново је постала доминантна. Међутим, ангажовање ваздухопловних снага кроз „шок и страхопоштовање“ које су ваздухопловни планери предвидели настављено је бомбардовањем руководства и других стратегијских циљева широм Ирака.

²⁸ RAND корпорација је истраживачка организација која развија решења за изазове јавне политике из различитих области друштвеног живота (безбедност, здравство, одбрана, економија и др.). <http://www.rand.org>

виду могућност великог броја локација на којима ти лидери могу да се склоне (сакрију). У циљу минимизирања цивилних жртава и штете на инфраструктури, увек ће бити присутна додатна ограничења за дејство из ваздушног простора. У сваком случају, појава психолошких ефеката ваздушних напада против 'режима', не може се очекивати брзо.²⁹

Томас Барнет (Thomas Barnett)³⁰ предвидео је да ће САД бити укључене у будуће сукобе како би сузиле просторе недемократског начина живота, било кроз принуду на државу да измени своје неприхватљиво понашање или да утичу на промену режима (у урушеним и нефункционалним државама).

Да би се олакшао општи успех ових операција, примењена стратегија мора знатно више да води рачуна о жељеном крајњем стању (процес одрживог настајања демократских држава) на рачун стратегијских циљева војне операције (примена принуде ради промене режима). То је типична слабост и команданта и планера војних операција, којима су стратегијски циљеви обично војно веома опипљиви, за разлику од жељеног крајњег стања, које доживљавају као нематеријалну, дугорочну перспективу. Ова типична слабост је чак и наведена у доктрини Ратног ваздухопловства САД (USAF) као: „пропуст да се адекватно анализира механизам који уграђује тактичке резултате у стратегијске ефекте био је историјски недостатак и теоретичара и стратега ваздухопловне моћи.”³¹ И поред идентификовања ове заблуде, у наведеној доктрини појам „крајње стање” је изостављен.

За савремене стратегије као што су Барнетова „Тим за специјалне операције”, Пејлова „Чекић и наковањ” и Хосмерова „Напад распоређених снага”, заједничко је да верују да будућност употребе ваздухопловне моћи истински укључује здружене операције против „лоших момака”, а не само у односу на стратегијске центре моћи. Неспорно је да ће први корак у развоју будуће стратегије ваздухопловне моћи бити заснован на обезбеђењу супериорности у ваздушном простору и експлоатацији те предности. Затим, на основу Воренових разматрања, постоји велики број опција које се могу изабрати. Разматрања потенцијалних објеката дејстава мора ићи даље од традиционалних стратегија ваздухопловне моћи. Иако ове традиционалне ваздухопловне стратегије представљају потенцијално низак ниво ризика за савезничке снаге, оне такође могу имати смањену могућност за постизање стратегијских циљева и достизање „жељеног крајњег стања”.

Све наведено не значи да постоји један прави одговор на развој неке будуће стратегије ваздухопловне моћи већ представља једно од виђења места и улоге савремених ваздухопловних снага у будућим сукобима са становишта великих држава и јаким ваздухопловних снага, као актера тих хипотетичких сукоба. При томе, команданти морају остати флексибилни и дисциплиновани при употреби огромне ваздухопловне моћи. Непотребно уништавање „легалних” објеката дејства, који имају потен-

²⁹ RAND, Iraq: Translating Lessons into Future DoD Policies, Report to the Secretary of Defense (Washington, DC: 2005), 1. страна, доступно на <http://www.rand.org>

³⁰ Амерички геостратег Томас Барнетт: The Pentagon's New Map (The Definition Of The Functioning Core And The Non-Integrating Gap)

³¹ United States Air Force, Air Warfare, Air Force Doctrine Document 2-1 (Maxwell AFB, AL: 22 January 2000), 3. страна, доступно на [http://www.bits.de/NRANEU/others/END-Archive/USAF-afdd2_1\(2000\).pdf](http://www.bits.de/NRANEU/others/END-Archive/USAF-afdd2_1(2000).pdf), датум приступа 28.11.2015. године

цијал да створе колатералну штету, може бити контрапродуктивно. Због тога треба пажљиво наставити са разматрањем поука из недавних сукоба.

Ваздухопловна стратегија која, кроз дејство по инфраструктурним објектима, покушава да присили непријатељево руководство да се покори захтеву „рационалног” понашања заснива се на претпоставци да државно руководство нападнуте државе вреднује ове објекте. У претходним сукобима то се није показало као тачна претпоставка. Са аспекта администрација држава које су проводиле ове операције, „недемократски” режими имали су само један центар моћи – останак на власти. Такође, као резултат проучавања претходних сукоба, становиште западних аналитичара јесте да је важно узети у обзир чињеницу да људи подржавају режим, а инфраструктура подржава државу. То намеће закључак да уништавање инфраструктуре може ослабити државу у целини, али да има мали утицај на режим. Такође, поставља се питање да ли је слабљење државе део стратегијских циљева, односно крајње стање или је то принуда за промену режима? Ваздухопловне стратегије и анализе треба да узму у обзир одговор на питање: ко подржава режим? Инфраструктура, иако би логички требало да буде, можда и није центар моћи, посебно у односу на недемократске и диктаторске режиме.

Иако су за поборнике ваздухопловства класичне теорије ваздухопловне моћи „начела” за употребу ваздухопловних снага, традиционална теорија ваздухопловне моћи можда постаје догма. Класични теоретичари развили су хипотезу да ће дејство из ваздушног простора по стратегијским центрима моћи бити одлучујуће и да ће војне снаге у зони операције учинити ирелевантним. Иако постоје докази да је уништавањем стратегијских центара моћи непријатеља дат допринос остваривању стратегијских циљева, не може се са апсолутном јасноћом рећи да је икада био заиста одлучујући. Традиционалне теорије засноване на центрима моћи обично нису довеле до брзих одлучујућих победа, већ су продужавали сукоб у односу на планове, јер је било потребно да прође одређено време да ефекти дејстава испоље утицај.

Иновација будућих ваздухопловних стратегија не може бити у потпуности ослоњена на традиционалне теорије Дуета и Мичела. Неспорно је да тренутне способности ваздухопловне моћи дају ваздухопловним снагама право на равноправну позицију члана здружених снага. Евентуално решење лежи у формирању ваздухопловног тима за специјалне операције, који би, у сарадњи са одговарајућим јединицама специјалне намене копнених снага, заједно одређивали шта или ко су објекти дејства, чиме би се брзо и са минималним оштећењем инфраструктуре остварили одлучни ефекти у сукобима ниског интензитета. Предложени модел олакшао би транзицију власти, без потребе да се након сукоба врши обнова уништене инфраструктуре непријатељеве државе.

Да би се донео коначан суд о релевантности теорије ваздухопловне моћи, потребно је предвидети развој ситуације у тренутно актуелној операцији којуводе ваздухопловне снаге Руске Федерације против снага Исламске државе у Сирији. Политички услови извођења ове операције знатно се разликују од операција САД и НАТО, које су биле усмерене на промене режима путем војне присиле. Операција ваздухопловних снага Руске Федерације проводи се на позив сиријског председника Башара Ал Асада, не у сврху рушења већ за подршку режиму суверене државе у борби против комплексних непријатељских формација и групација дефинисаних у

Исламској држави и неколико побуњеничких фракција на територији Сирије. Како је стратегија употребе ваздухопловне моћи донекле слична претходно анализираним примерима, она пружа основу за равноправно разматрање у светлу релевантности теорије ваздухопловне моћи у 21. веку. Тренутни пресек ситуације не даје места оптимизму, а наведени закључак заснован је на чињеници да је након више од 120 дана динамичне ваздухопловно-копнене кампање ослобођено само 10.000 km² сиријске територије,³² уз знатно усложњавање безбедносне и политичке ситуације на глобалном нивоу.

Закључак

У савременим сукобима, посебно онима ниског интензитета, контрола, а у многим случајевима и надмоћ у ваздушном простору, може брзо да се стекне. Ваздухопловна моћ ће, након тога, моћи несметано да се експлоатише у зони извођења операције. Догматско ослањање на традиционалне ваздухопловне стратегије или стратегије засноване на „шоку и страхопоштовању“ чији су објекти дејства економски, индустријски и информациони системи непријатеља, не могу бити увек ефикасни и могу довести до непотребно дугих сукоба. Иако ризик за сопствене снаге може да се повећа увођењем копнених снага у операције, њихов утицај на креирање борбеног окружења не може да се замени помоћу самосталне употребе ваздухопловне моћи.

Савремене ваздухопловне моћи водећих држава света треба да задовоље захтеве максимално могуће прецизности дејства, без непотребног ослањања на непоуздане теорије. Стратегија „одсецање главе“ није била ефикасна у прошлости и имаће малу вероватноћу да буде одлучујући фактор и у будућности. Пејп и Хосмер нагласили су приступ комбинованог „оружја“ који је заснован на употреби знатне ефикасности и прецизности ваздухопловне моћи ради подржавања копнених снага, ангажованих против непријатељских формација које подржавају аутократске – недемократске режиме. Провејава заједнички закључак да треба да се престане са политичком злоупотребом војног ангажовања, пре свега ваздухопловне моћи у операцијама промене режима и система власти, јер догматски приступ дејству по економским, индустријским и информационим система непријатеља у покушају постизања резултата је контрапродуктиван и доводи до продужења операција. Реално је да се ваздухопловна моћ убудуће ангажује по објектима који имају кинетички потенцијал да буду обновљени.

Доктринарне и теоријске разлике употребе здружених ваздухопловних снага савезника у ратовима и сукобима крајем 20. и почетком 21. века (као што су Први и Други заливски рат) биле су прикривене са великом расположивошћу ваздухопловних платформи. Међутим, тенденција смањења снага не сме да доведе до неефикасности и

32

https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D0%B8%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%B3%D1%80%D1%83%D0%BF%D0%BF%D0%B0_%D0%92%D0%92%D0%A1_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%81%D0%B8%D0%B8_%D0%B2_%D0%A1%D0%B8%D1%80%D0%B8%D0%B8#cite_note-71, приступљено 19.04.2016.

доктринарне нејасноће у будућим сукобима. Притом, треба узети у обзир чињеницу да ће се у блиској будућности појачати међувидовско ривалство као резултат (последица) буџетских резова, који у одређеном тренутку могу да доведу до критичног смањења снага и способности, чинећи такво даље ривалство неприхватљиво опасним.

Несумњиво је да су данашњи ратови и оружани сукоби само једна од етапа у еволуцији рата и то, пре свега, са аспекта развоја и усавршавања метода и средстава којима се они воде. Значајан допринос еволуцији и физиономији савремених ратова дају савремене ваздухопловне снаге и дејства из ваздушног (и очекивано из космичког) простора.

Употреба и развој ваздухопловних снага у савременим локалним ратовима имали су стални прогресивни (развојни) правац, који није увек био линеаран, већ је у одређеним периодима и случајевима имао синусоидни карактер. Основни чиниоци који су условљавали развој и употребу ваздухопловних снага били су (и још увек су): достигнути степен научно-технолошког развоја, економске могућности, развој војне мисли и знања из предметне области, као и доктринарна опредељења употребе наведених снага.

Узимајући у обзир интензиван научно-технолошки развој, посебно у области електронике и технологије материјала, као основу развоја ваздухопловних снага и средстава, стално проширивање знања из области војне делатности и тенденцију да се трајање ратова скрати на најмању могућу меру, може се закључити да ће употреба ваздухопловних снага и дејства из ваздушног (космичког) простора и даље добијати на значају и да ће битно одређивати физиономију будућих ратова.

Литература

[1] Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom, Santa Monica, RAND, 2005.

[2] Barnett T., The Pentagon's New Map: War and Peace In the Twenty-first Century, 2005

[3] Curtis E. Lemay Center: Volume 1 Basic Doctrine, rev.ed.2015

[4] Davis R.G.: On Target: Organizing and Executing the Strategic Air Campaign against Iraq, Washington, Air Force History and Museums Program, 2002

[5] Hosmer, S.T. (2007): Why the Iraqi Resistance to the Coalition Invasion Was So Weak. Santa Monica: RAND.

[6] <https://en.wikipedia.org/wiki/File:OODA.Boyd.svg>

[7] <http://www.classicsofstrategy.com/Schelling-Arms-and-Influence-Essay.pdf>

[8] Johnson D.E.: Learning Large Lessons: The Evolving Roles of Ground Power and Air Power in the Post-Cold War Era, Santa Monica: RAND, 2006

[9] Lambeth B.S.: The transformation of American Air Power, Ithaca: Cornell University Press, 2000

[10] Lambeth, B.S.: Air Power Against Terror: America's Conduct of Operation Enduring Freedom. Santa Monica: RAND, 2005

[11] Meilinger P.: Air Power and Armies, Sir John Cotesworth Slessor, Maxwell AFB, AL: Air University Press, 2009

[12] Meilinger, P.: The Paths of Heaven: The Evolution of Airpower Theory. Maxwell AFB, AL: Air University Press, 1997.

[13] Mets, D.R. (1998): *The Air Campaign: John Warden and the Classical Airpower Theorists*, rev. edn. Maxwell AFB, AL: Air University Press, 1998

[14] Pape Robert (1996): *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War*, Ithaca: Cornell University Press, 1996.

[15] Parks, W.H.: 'Precision' and 'Area' Bombing: Who Did Which, and When? In J. Gooch (ed.) *Airpower: Theory and Practice*. London: Frank Cass, pp. 145–174, 1995

[16] Putney D.T.: *Airpower Advantage: Planning the Gulf War Air Campaign 1989-1991*. Washington, Air Force History and Museums Program, 2004.

[17] Iraq: *Translating Lessons into Future DoD Policies*, Report to the Secretary of Defense, RAND, Washington, DC: 2005

[18] Smith M.V.: *Ten Propositions Regarding Space Power*. Maxwell AFB, AL: Air University Press, 2002

[19] Treadway, C.G.C.: *More than just a Nuisance: When Aerial Terror Bombing Works*. Maxwell AF, AL: Air University Press, 1997

[20] Vick, A.J., Grissom, A., Rosenau, W., Grill, B., and Mueller, K.P.: *Air Power in the New Counterinsurgency Era*, Santa Monica: RAND, 2006

[21] Warden J.: *The Air Campaign*, Washington, D.C.: National Defense University Press, 1988.

[22] Warden, J.A.: *Air Theory for the Twenty-first Century*. In K.P. Magyar et al. (eds.) *Challenge and Response*. Maxwell AFB, AL: Air University Press, pp. 311–32, 1994

[23] Westermann, E.B.: *The Limits of Soviet Airpower*. Master's thesis, School of Advanced Airpower Studies, 1997

[24] United States Air Force, *Air Warfare, Air Force Doctrine Document 2-1*, Maxwell AFB, AL: 22 January 2000